

BOŽIČNA PRILOGA

Slov. Gospodarju.

Januš Golec.

Tolovaj — Franc Guzaj.

Kaj pripoveduje o Guzaju narod?

Pri moji rojstni hiši je služila gotovo nad 60 let stara, hroma Roza. Ljubili smo ženšče vsi otroci, ker nas je vse pestovala, spravila na noge in nas ob večerih že kot bolj odrasle uspavala s pripovedovanjem takozvanih storij.

Po cele ure ob dolgih zimskih večerih sem presedel na ognjišču pri stari Rozi, ki je kuhala večerjo in mi nešteto pripovedovala one pravljice: o zlatem vozičku, stekleni gori, povodnem možu itd. Ko si mi je že hotelo dremati, sem jo vsikdar prosil, naj mi še pove ono strašno storijo o groznem razbojniku Guzaju, ki se je klatil po naših krajih in celo pil žganje in jedel beli kruh za našo mizo. Roza je ustregla moji želji in začela nekako tako-le:

»V jutro precej zgodaj in v zimskem času je vstopil v našo hišo srednje velik mož, se usedel brez pozdrava za mizo in zahteval od stare matere, naj mu prinese žganja ter kruha, ker ga zebe in je lačen. Babica je takoj ubogala, ker baš v tistih letih se je klatilo po krajih ob hrvaško-štajerski meji več brezposelnih potepuhov, ki po hišah milodarov niso prosili, ampak jih zahtevali. Guzaj je pil, hlastno jedel kruh in nekako plaho pogledoval proti vratom. Govoril ni nič, še le ko se dvignil na odhod, je rekel:

»Danes je sedel za vašo mizo Guzaj« in odšel je.

Tisto ti tudi moram povedati, kako je napravil z neko babnico iz Drenskega rebra, ki je šla na Planino na sejma, je nadaljevala stara Roza:

Lepo oblečen gospod in to je bil Guzaj, je sedel ob potoku, kamor si je šla babnica črevlje umivat, da ne bi prišla preveč z blatom očiokljana na Planino. Gospod je začel z žensko razgovor in jo ob koncu vprašal prav prijazno, kaj neki ona misli o roparju Guzaju, ali je dober, ali res razbojnik. Bable ni poznala Guzaja, je slišala o njem, da je tat in ropar ter se je kar na kratko odrezala, češ: Bog nas varuj zločednih sinov, kakor je Guzaj, ki ne spada drugam, nego za pete na gavge (vislice). Gospod se je nasmehnil ženski sodbi, jej ponudil čutarico z žganjem in jo vprašal, kedaj in kod se misli vrniti iz sejma. Ženska je po pravici povedala, da gotovo pred večno lučjo in prav po tej poti, po kateri gre sedaj. Gospod jo je še ljubeznivo potapljal po rami, jo uščipnil na rahlo v lice in jo prosil ob slovesu, naj mu prinese proti dobremu povračilu in napitnini nazaj grede iz Planine zavojček srednje dolgih žrebljev. On jo bo čakal ravno na tem mestu, a sam ne more v trg, ker ima opravka v gozdu. Babnica je radevolje obljubila in razšla sta se.

Ob večni luči je že čakal oni gospod pri potoku in ženska mu je polna radostnega pričakovanja na obljubljeni napitnino izročila zavojček. Neznanec jo je še povabil, naj sede tik njega, ji ponudil čutarico z žganjem, nato se pa zadril na ves glas: »Baba, sezuj črevlje!« Narhuljena je prestrašeno ubogala, pograbil jo je za boso nogo, izvlekel iz žepa kladivo, odprl zavojček z žreblji in kljub odporu, kriču ter viku zabil babnici iz Planine prinešene žreblje v pete. Ko je bil gotov z neusmiljeno krvniškim delom, je rekel:

»To je, baba, tvoja napitnina iz rok Guzaja, katerega si zmerjala zjutraj kot razbojnika, ki spada za pete na vislice!«

Guzaj je odšel in prepustil vikajočo babnico grozni usodi.

Najbolj pa je sovražil Guzaj duhovnike, je nadaljevala Roza in to baš radi tega, ker je bil prepričan, da imajo nekateri kar cele kadi in vreče zlata in srebra.

Pri Sv. Emi blizu Podčetrtna je živel za Guzajevih časov zelo bogat fajmošter, ki je s prižnice svaril ljudi pred prikrivanjem razbojništev, katere je uganjal Guzaj. Ta je zvedel za župnikovo bogastvo in o njegovih svarilih ter mu pisal, da pride ta in ta dan po denar sam, naj ga le pripravi sigurno.

Gospod se je ustrašil grozila pisanja in poslal po žandarje, ki so označenega dne skrito zastražili župnišče.

Župnik je čakal nestrpno celo predpoldne roparje, a ni ga bilo. Ura se je že pomikala proti poldne, ko se oglasi babica z otrokom v naročju in prosi za krst. Kot boter se je javil čedno oblečen mož, ki je rekel, da je veleposrednik iz sosedne fare in bo krst pošteno plačal.

Gospod je šel v cerkev, krstil otroka in nato so šli vsi k zapisovanju v župnišče. Ko je bil otrok upisan v krstno knjigo, je potegnil boter mesto denarnice — samokres in zahteval od župnika:

»Sedaj je tukaj pred vami Guzaj, kakor je pisal in denar sem!«

Kaj je hotel gospod, krikniti ni upal, ker bi ga bil ropar ustrelil, moral je k omari in mu naštet, kolikor je zahteval.

Guzaj je spravil denar, menil, da je krst dobro plačan in prisilil župnika, da je spremil čisto mirno, tiho ter prijazno vse tri po hribu navzdol do ceste. Na cesti so

se razšli in Guzaj je še zabičal gospodu, da bo prišel k njemu še v svate ter na sedmino, ako bo še nadaljeval s svarili pred njim — vsegamogočnim Guzajem.

Toliko mi je nešteto krat na ognjišču pripovedovala o Guzaju naša rajna, stara Roza in te ter tem podobne govorice se krožijo o njem danes ne samo po šmarnem in brežiškem okraju, ampak malodane po celem Slovenskem Štajerskem.

Kratek pregled Guzajevga življenja.

Rodom je bil Guzaj iz Št. Jurja ob južni železnici, kjer je zagledal luč sveta nekako krog leta 1845. Bil je sin kmetskih staršev, ki so otroka dobro vzgojili, kar je tudi sam priznal večkrat in je starše še kot tolovaj ljubil in jih na skrivaj obiskoval. V Št. Jurju je dovršil ljudsko šolo, prebil najbrž doma fantovska leta in služil vojaške tri leta. Pri vojakih je postal celo četovodja. Po treh letih vojaške službe se ni več vrnil za stalno na dom, ampak se je lotil dobre službe — natakarkstva. Ravno kot natakark se je po hotelih privadil vseh raznih finejših in gosposkih običajev ter nastopov, s katerimi je pozneje kot ropar varal in slepil tudi bolj prebrisan in naobraženo javnost. Guzaj se je po letih povselp v natakarkski službi tako daleč, da je bil glavni plačilni natakark v že takrat zelo dobro obiskanem kopališču in letovišču na Dobrni. Koliko let je bil uslužben na Dobrni, nisem dognal, pač pa ga je ravno tamkaj doletela usoda, ki je povzročila prevrat v njegovem celem poznejšem življenju.

Naenkrat je bilo na Dobrni pokradene veliko srebrnine. Sum je padel na Guzaja, katerega so zaprli v Celju in obsodili na 7 let in 5 mesecev.

Guzaj, sam se je najraje imenoval z domačim imenom Šarli, je do svoje smrti trdil, da je bil po nedolžnem obsojen in radi tega tudi ni hotel nastopiti kazni. Pustil je natakarksko službo in se je začel klatiti v brezposelnosti po šmarnem in rogaškem okraju. Rogaški žanderji so ga nekoč spasil, zaprli v Rogatcu in ga nameravali od tamkaj oddirati v Celje, da bi odsedel prisojeno mu kazen. Iz rogaškega zapora je Guzaj utekel in od tedaj je začel svoj tolovajski posel, katerega je uganjal dve leti in si pridobil v tem kratkem času žalostni razbojniški sloves po celem Slov. Štajerskem.

Torišče Guzajevih tolovajskih pohodov so bili: šmarnski okraj, rogaški in brežiški. Kdor pozna kraje teh okrajev, mi bo priznal, da so kot nalašč ustvarjeni kot zavetišče za ljudi, katere preganjanje roka pravice. Ti kraji so bogato obraščeni z gozdovi, imajo vse polno nepristopnih jarkov, podeželskih potov in stez se v mokrotnem vremenu brez velike potrebe vsak izogne. Po teh krajih je priprost kmetski narod bolj reven in je bil že za Guzajevih časov kakor tudi danes skrajno nevoljen na vse oblasti radi davkov ter drugih vladnih šikan.

Naravno prikladno lego omenjenih okrajev, uboštvo in nezadovolje prebivalstva je znal tudi Guzaj spretno porabiti za svoja tolovajstva.

Kot bivši četovodja in višji natakark si je prisvojil na zunaj nekaj prikupljivega za izobraženca in osobito še za navadnega, ubogega ter zatiranega človeka. Koj pri prvih javno tolovajskih nastopih si je izbral boljševisko geslo: Imovitemu, posebno še premožnemu skopuhu, vzemi, nekaj obdrži zase, drugo pa po malem razdeli med potrebne in nezadovoljne. Tega gesla se je držal s krčevito doslednostjo do svoje smrti in baš radi tega je bil tudi tako priljubljen in ubožni narod ga je ščitil pred oblastjo, ki ga je začela zasledovati in preganjati pri prvih pojavih.

Guzaj je najraje obiskoval kakor bi ga vrglo iz neba vinske hrame, fureže ter pozimske preje. Posejal je ljudi kot fin gospod, kot priprost lovec, kmet ali tudi kot razcapan potepuh. Govoril in razlagal jim je ob takih prilikah o: krivičnem postopanju oblasti, o previsokih davkih, o prestrogih zakonih, o izmnozganju kapitalizma itd. Razgovarjal se je z ljudmi kot ljubezniv neznanec pristrčno prijazno, povpraševal po njihovih željah, jim stiskal roke in ob slovesu jih je celo obdaril z denarjem s poslovitno opazko: Tako govori, čuti in dela Franc Guzaj, katerega preganjajo oblasti kot tolovaja, a je v resnici samo dobrotnik ubogih in zatiranih.

Pojavljal se je liki blisk danes tu, jutri tam in vedno v drugi obleki, izginil kakor kafa in s tem je vzbudil pri revnokmetskih ljudeh prepričanje, da je v njem skrito nekaj čarovniško-vzvišane, kar ga varuje in ščiti na zgoraj.

Kar se tiče verskega prepričanja, je bil po svojih govorih in še danes črno na belem zabeleženih izjavah popoln brezverec. Delal se je norca iz vere v Boga, iz obredov in iz vsega, kar meri na odgovornost človeka napram višjemu bitju. Zaklet sovražnik je bil duhovščine, katero je poleg žandarjev najbolj sovražil in jej prisegel maščevanje. Vere ga je oropala, kakor piše sam, krivično mu prisojena ječa in radi izgube vere je sovražil ter preganjal in strahoval oznanjevalce verskih resnic.

Saj je znano po spodnjih krajih, kako se je duhovščina za časa Guzajevga strahovlade skrbno zaklepala noč in dan.

Poleg duhovščine je bil Guzaj nekako živalsko surov sovražnik žandarjev, katere imenuje v svojih do danes ohranjenih pismih dosledno »Fanghunde« (pse, ki lovijo ljudi). Njegovo največje veselje je bilo, ako je lahko potegnul kakega žandarja, kar se mu je večkrat posrečilo.

Fotografija še v tistih časih ni bila tako razvita in orožništvo je poznalo Guzaja samo po opisih in za to je znal tudi on. Baš radi tega je nastopal vedno v drugi obleki in kot nobel gospod je najraje plačeval žandarjem in ob slovesu jim je rad pustil pod litrom listek z napisom: danes vas je gostil Franc Guzaj, po domače Šarli, katerega preganjate po nedolžnem. Nadalje priznava sam v svojih pismih, kako se je večkrat vozil v Celje, Maribor, Gradec in na Dunaj, kjer je najraje veseljačil s tajnimi policisti in policijskimi uradniki od katerih je zvedel vse oblastne ukrepe, ki so bili izdani, da ga ugonobe.

Kar se tiče Guzajevih tolovajstev, pa je on vedno tudi pismeno zatrjeval, da ni nikdar ropal nasilnim potom, ampak samo premožnim jemal z grožnjo, ako se je prikradel v njih stan na prikrito zviti način.

Sam izpoveduje, da ni imel zavaznikov, pač pa jih je nešteto kradlo ter ropalo na njegov račun. V Slivnici pri Št. Jurju je nekdo požgal nekega Lesjaka in požig so napravil Guzaju. Ta izjavlja, da je Slivničanom bil vedno prijatelj in tudi Lesjaka ni sovražil in torej mu tudi ni on posadil na streho rdečega petelina. Glede požiga je pisal sam svojim zaupnikom te-le besede: »Požigalce prosim, nikar ne požigajte, ker nimate od tega nobene koristi. Če se vam že kdo preveč zameri in krivico dela, rajši ga ubijte drugim v svarilen vzgled in samo ne požigajte imetja.«

V štirih dolgih pismih, katera so še do danes ohranjena izpod Guzajevga peresa, se je vedno podpisoval: Franc Guzaj, skrivalec — a ne — razbojnik.

Ze koj začetkom Guzajevga životopisa sem omenil, da je imel veliko ljubezen in spoštovanje do svojih staršev. Zelo ga je bolelo, ker so stikali orožniki za njim po očetovem domu. Nekoč so mu na neko ovadbo očeta zaprli na 10 dni radi njega in radi tega je prisegel ovaditeljem, da jim bo posvetil skozi okno z ono svetilko, ki ima dve oči. Svoje starše je obiskoval in jih prosil odpustčanja čisto na skrivnem, da bi ga nikdo ne videl in ne bi starši zopet po nedolžnem trpeli radi njega.

Kar se tiče ljubezni napram ženskem spolu, je bil zelo mehko-nežnega srca. V fantovskih dobi ga je neka deklina vodila za nos, a jej je to pozneje odpustil in se je kot tolovaj strastno zaljubil v neko žensko, ki je živela v skromni bajti na hribu v Košanci nad Slivnico. S to žensko je imel tudi sina Franca, ki gotovo še danes živi. Ljubico je naravnost občudoval, ker mu je bila v vsem in iz srca udana kljub temu, da je bil tolovaj in so bili pri njej orožniki vsaktedenski gosti. Te svoje ljubice se je zvesto držal do smrti in je njej v čast zabeležil te-le stihe:

Rožce naj cvetijo,
ptičice naj pojo,
naj nama razveselijo
srce, kdaj žalostno bo.

Rožca razcveti,
poganja lepi cvet,
jaz pa z mojo ljubcoj
še hočem veselje imet.

Njegova nekdanja ljubica je kot starikavo grda babnica živela še pred šestimi leti v nekem mlinu pod Prevorjem in jo je pisec teh vrst obiskal. Baburn pa ni hotela o Guzaju in sinu ziniti niti besedice.

Guzaj je bil tako drzen, da se je peljal s to svojo ljubico v Celje k fotografu Martini, ki je oba fotografiral. Guzaj na sliki sedi s cigaro v ustih, poleg njega pa stoji v košatih krilih njegova ljubica. Slika je ohranjena še do danes.

Guzaja so oblasti dolžile, da ga najbolj skrivajo pred orožniki ženske, katerim je posebno prirastel k srcu in se je on že večkrat pred orožniki skril pod žensko krilo. Ko je Guzaj zvedel za te govorice, se je smejal in glede ženske molčečnosti napisal to-le: »Pa vi »Fanghunde« (žandarji) mislite, da se res skrivam pod ženske kikle in da vsaki babi pravim, kje sem. Bi pač daleč prišel, ako bi vedele babe za me.«

Iz ravno kar navedenega je razvidno, da se je že za Guzajevga življenja o njem marsikaj pretirano in čisto iz trte izvitega govorilo, čemur se je sam smejal ter pismeno zanikal.

Razven duhovščine, žandarjev in bogatinov je Guzaj na smrt sovražil svoje šentjurske sorojake-tržane. Ravno ti so namreč vedno pošiljali nanj žandarje, ga ovajali in on jim je pošiljal pismene grožnje, da bo vse postreljal ter pobil. Šentjurski mogočnjaki so se ga bali kot smrti in malokateri količkaj bogat šentjurčan se ni upal v ponočnih urah kam venkaj iz trga iz strahu pred Guzajevga osveto. In baš Guzajev takorekoč rojstni trg Št. Jur mu je bil v pogubo.